

จีนภายหลังเหมาเจ๋อตง :
ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับการปฏิรูปเศรษฐกิจให้ทันสมัย*
กนกศักดิ์ แก้วเทพ

ดูเหมือนว่าสำหรับผู้ติดตามสถานการณ์ด้านเศรษฐกิจ-การเมือง – สังคมของจีนแล้วจะเห็นได้ว่าภายหลังมรดกกรรมของประธานเหมาสภาพการต่าง ๆ ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและอาจตรงกันข้ามกับความคาดหมายที่เห็นว่าเป็นหลังมือที่เดียว

นักวิเคราะห์สถานการณ์อาจต้องทำให้ได้ว่า สำหรับจีนสมัยใหม่นั้นอะไร ๆ ก็อาจเกิดขึ้นได้ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมิได้มีผลกระทบต่อโครงสร้างสังคมหรือประชาชนในประเทศจีน หากแต่มีผลถึงการเคลื่อนไหวเพื่อปลดปล่อยประชาชาติในแถบประเทศเอเชียอาคเนย์ด้วยอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย รวมถึงความขัดแย้งระหว่างจีนกับประเทศสังคมนิยมอื่นในจีน

ข้อเขียนสั้น ๆ นี้เป็นเพียงความพยายามของผู้เขียนที่จะให้ผู้อ่านหรือผู้ติดตามสถานการณ์ ตลอดจนนักเคลื่อนไหวเข้าใจถึงหรือมองเห็นสภาพของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในจีน โดยการตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการปฏิรูปเศรษฐกิจจีนเพื่อความทันสมัยเอาไว้ด้วยกัน 3 ประการ ดังต่อไปนี้คือ

1. เราจะสามารถเข้าใจการกำหนดนโยบายเพื่อการปฏิรูปทางเศรษฐกิจเพื่อความทันสมัยเช่นนี้ได้อย่างไร ?
2. นโยบายการปฏิรูปเศรษฐกิจของจีนและข้อจำกัด
3. ผลกระทบของนโยบายปฏิรูปทางเศรษฐกิจที่มีต่อการเคลื่อนไหวของประชาชนในโลกที่สาม

* บทความจีนนี้เขียนเสร็จเมื่อ 14 สิงหาคม 2524

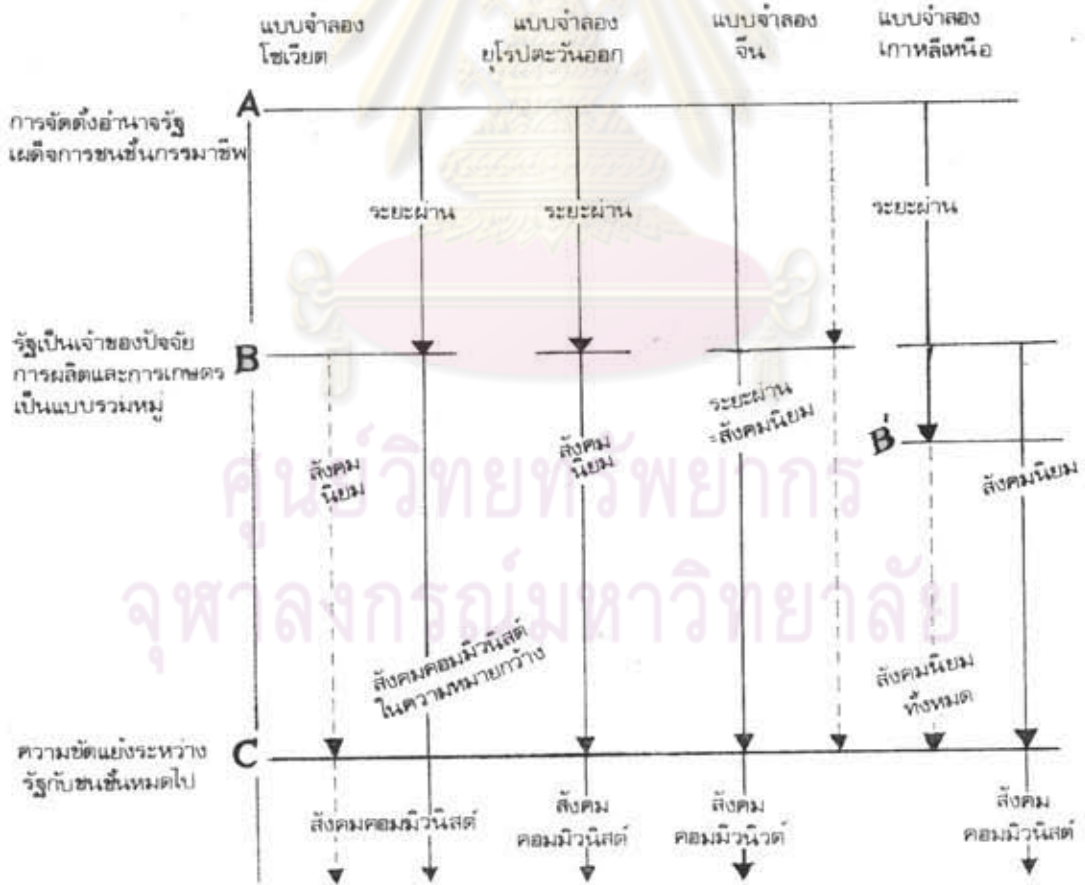
1. เราสามารถเข้าใจการกำหนดนโยบายปฏิรูปเศรษฐกิจของจีนภายหลังมรดกรรมของเหมา เจ๋อตงได้อย่างไร ?

สำหรับประเด็นนี้ เราอาจแบ่งการมองปัญหาออกเป็น 2 ช่วงด้วยกันคือ

- 1.1 ยุคหลังปลดปล่อย ยุคปฏิวัติวัฒนธรรมและสมัยแก๊งสี่คนครองเมือง
- 1.2 ยุคเติ้งเสี่ยวผิง บัจจุบัน (นโยบายปฏิรูปทางเศรษฐกิจ)

ในการที่เราจะสามารถเข้าใจการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจของจีนในแต่ละช่วงได้นั้น สิ่งหนึ่งที่ต้องจำเป็นสำหรับการพิจารณาในประเด็นนี้ก็คือน แนวคิดเกี่ยวกับการเข้าสู่สังคมนิยมของจีน ในตารางที่ 1 ข้างล่างนี้ได้แสดงให้เห็นถึงแบบจำลองต่าง ๆ ของทฤษฎี "ระยะผ่าน"

ตารางที่ 1
แบบจำลองต่างๆของทฤษฎี "ระยะผ่าน"
(Various Models of "Transitional Period" Theories)

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว ประเทศสังคมนิยมมักจะมองตัวเองว่าอยู่ในช่วง “ระยะผ่าน” อย่างไรก็ตาม แต่ละประเทศก็มีวิธีการตีความหรือทัศนะเกี่ยวกับ “ระยะผ่าน” ในความหมายที่แตกต่างกันออกไป ในกรณีของจีนก็เป็นเช่นนั้น แนวคิดเกี่ยวกับ “ระยะผ่าน” ของจีนเริ่มเป็นจริงเป็นจังในทศวรรษปี 1960 ภายหลังจากเกิดข้อพิพาททางความขัดแย้งกับโซเวียตซึ่งเราพอจะสรุปแนวคิดเกี่ยวกับระยะผ่านของจีน (ดูรูปในตารางที่ 1 ประกอบด้วย) ได้ดังนี้คือ

1. ในช่วงเวลา B ความจำเป็นในการต่อสู้ทางชนชั้นยังมีอยู่ แม้ว่าจะได้มีการเปลี่ยนแปลงระบบกรรมสิทธิ์ไปแล้ว ขณะเดียวกัน การวางรากฐานในการให้ปัจจัยการผลิตเป็นของรัฐให้มั่นคงขึ้นจะทำได้โดย “ทำการปฏิวัติต่อไป” (on-going revolution)

2. ในช่วงเวลาดังกล่าว ระบบเศรษฐกิจและการจำแนกเศรษฐกิจอาจเป็นสิ่งที่สังคมนิยมสร้างขึ้นใหม่หรือเป็นเศษเดนของระบบทุนนิยมที่หลงเหลืออยู่

3. ในช่วงสังคมนิยม ปัจจัยและองค์ประกอบของกฎเกณฑ์ทั้งหมดจะต้องจำกัดให้หมดไปและนำเอาองค์ประกอบของคอมมิวนิสต์มาใช้มากขึ้นและพัฒนาต่อไป ในความหมายเช่นนี้จีนจะมอง B เป็นช่วงระยะผ่านที่อยู่ระหว่างความขัดแย้งของช่วงเวลา A กับ C

ด้วยเหตุที่จีนให้ความหมายของสังคมนิยม (“ช่วงระยะผ่าน”) คือช่วงเวลาที่ปัจจัยของทุนนิยมขัดแย้งกับปัจจัยคอมมิวนิสต์มากกว่าที่จะใช้ความพยายาม หรือทุ่มเทความสามารถให้กับการสร้างและจัดการระบบเศรษฐกิจให้เป็นไปด้วยดี แนวโน้มอย่างหนึ่งที่จะเกิดขึ้นก็คือจีนจะพยายามปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจโดยการกำจัดความไม่เท่าเทียมกันที่ยิ่งใหญ่ ๖ อย่างคือ (เกษตรกรรม-อุตสาหกรรม เมือง-ชนบท, แรงงานสมอง-แรงงานกาย) รวมทั้งสร้างสถาบันทางเศรษฐกิจที่มีลักษณะพิเศษบางอย่าง (extraeconomic institutions) เพื่อสนับสนุนค่าเงินกิจกรรมดังกล่าวข้างต้น อย่างไรก็ตามในทางตรงกันข้าม ถ้าจีนใช้การตีความเรื่อง “ระยะผ่าน” ตามแบบของประเทศสังคมนิยมยุโรปตะวันออก ซึ่งถือว่าสังคมนิยมสามารถยืนอยู่ด้วยตัวเองทางเศรษฐกิจ-สังคม ก็จะต้องเอาเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมเป็นเงื่อนไขและปัจจัยสำคัญในอันที่จะก้าวไปสู่การจัดการระบบเศรษฐกิจอย่างมีเหตุผล ฉะนั้นในอนาคตอันใกล้ เมื่อจีนต้องการทำให้ระบบเศรษฐกิจมีความมั่นคงก็จะต้องมีการเปลี่ยนแนวคิดเกี่ยวกับเรื่อง “ระยะผ่าน” ใหม่

ถึงแม้ว่า ประเทศสังคมนิยมแต่ละประเทศจะเข้าใจเรื่อง “สังคมนิยม” หรือ “คอมมิวนิสต์” มากน้อยแตกต่างกันก็ตาม แต่แบบแผนที่คล้ายกันอย่างหนึ่งของประเทศสังคมนิยมทั้งหลายที่จะทำได้ก็คือ กระบวนการประวัติศาสตร์ที่ประเทศสังคมนิยมหรือคอมมิวนิสต์เหล่านี้เกิดขึ้น เพราะเมื่อประเทศสังคมนิยมได้อำนาจ (จุด A ในรูป) การดำเนินกิจการต่าง ๆ ยังคงต้องทำไปภายใต้ระบบทุนนิยม และหลักการของเศรษฐกิจการเมืองของทุนนิยม เนื่องจากไม่อาจนำเอากลไกของระบบสังคมนิยมเข้ามาแทนที่ได้ อย่างทันทีทันใด แม้แต่ในแง่กลศาสตร์ของลัทธิมาร์กซ์ ซึ่งให้หลักการเกี่ยวกับการปฏิวัติสังคมนิยมเอาไว้ก็ได้ให้แนวคิดหรือแนวทางที่เป็นรูปธรรมในอันที่จะสร้างสรรค์เศรษฐกิจสังคมนิยม ด้วยเหตุนี้ ขบวนการสร้างสรรค์สังคมนิยมในแต่ละประเทศจึงจำเป็นต้องมีการทดลองผิดลองถูกเพราะปราศจากสูตรสำเร็จ

ดังนั้น สิ่งแรกในกลุ่มผู้ประกอบการใหม่ที่ต้องทำก็คือ การวางนโยบายต่าง ๆ ที่ปฏิเสธหรือยกเลิกแนวคิดหรือสถาบันทางเศรษฐกิจของทุนนิยม ขณะเดียวกันก็พยายามถมช่องว่างที่เกิดขึ้นด้วยความคิดสังคมนิยม ในขั้นนี้ รัฐบาลไม่สามารถเอาชนะใจมวลชนประชาชนได้ โดยใช้ข้อขัดแย้งระหว่างแนวคิดสังคมนิยมกับประสบการณ์อันเข้มข้นที่ผ่านมาในสังคมเก่าในช่วงต่อมา (หลังจากจุด B ในรูป) ระบบเศรษฐกิจต่าง ๆ ที่ถูกทดลองใช้ก็จะได้รับการประเมินผลว่าอันไหนเหมาะสมหรือไม่อย่างไร และมีส่วนทำให้ประชาชนมีความอยู่ดีกินดีขึ้นหรือเปล่า สิ่งไหนที่ไม่ดีหรือปฏิบัติไม่ได้จะถูกทิ้งไป

จากทฤษฎี “ช่วงระยะผ่าน” ของจีนดังกล่าว เราจะสามารถมองเห็นถึงแนวทางการกำหนดนโยบายในช่วงเวลาที่ผ่านมา ซึ่งแบ่งไว้เป็น 2 ช่วงได้ กล่าวคือ ภายหลังจากการยึดอำนาจรัฐได้ นั้นรัฐใหม่จะเผชิญปัญหาในการสร้างสรรค์สังคมใหม่อยู่อย่างหนึ่งก็จะเลือกไปทางไหนก็ ระหว่างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (อาจใช้คำว่าเชี่ยวชาญ (expert) ได้), และการพัฒนาอุตสาหกรรม (อาจใช้คำว่า—แดง (red) ได้) ในกรณีของจีนก็เช่นเดียวกัน ตลอดระยะเวลากว่า 30 ปีที่ผ่านมา อาจถือได้ว่าเป็นช่วงของการเผชิญหน้าระหว่างผู้นำที่สนับสนุนนโยบายทั้ง 2 ซึ่งผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะ ซึ่งพลังทั้งสองได้แสดงตัวเองออกมาให้เห็นอย่างเด่นชัดคือ

ก. มีความต้องการพัฒนาเศรษฐกิจ ทำให้การผลิตภาพมากขึ้นและมีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ (ให้ค่านิยมกับเศรษฐกิจและเทคโนโลยีมาก) หรือ

ข. พยายามรักษาความบริสุทธิ์ของการปฏิวัติสังคมนิยมตามความคิดแบบเก่าเอาไว้
ทั้งกรณี ก. และ ข. ข้างต้น อาจดูได้จากตารางที่ 2 ข้างล่างนี้

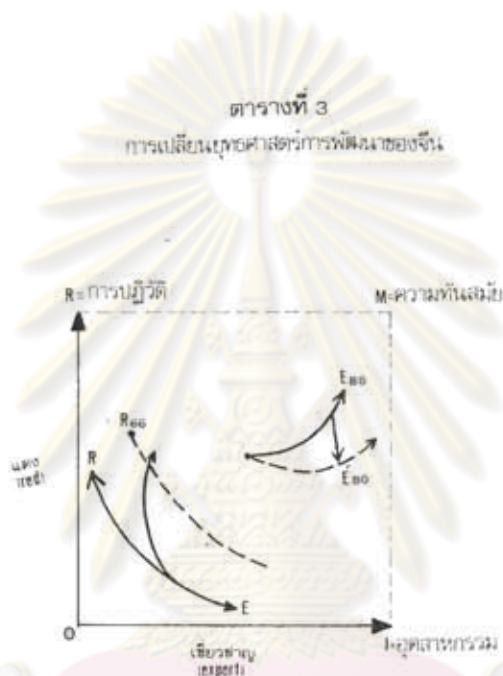
ตารางที่ 2

แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิวัติและการพัฒนาอุตสาหกรรม

ค่านิยมทางอุตสาหกรรม (แดง)	ค่านิยมทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี (เชี่ยวชาญ)
ความบริสุทธิ์ของอุตสาหกรรม	การพัฒนาเศรษฐกิจและประสิทธิภาพการผลิต
ความปลดปล่อยของมนุษยชาติ	การปลดปล่อยให้หลุดพ้นจากค่านิยมการผลิต
เน้นปัจจัยทางจิตใจ	วัตถุนิยม
เทคโนโลยีแบบพื้นบ้าน	เทคโนโลยีต่างประเทศ
ความใจแคบ	ความใจกว้าง
การกระจุกตัว	การกระจาย
การรวมศูนย์	การแบ่งอำนาจ
หลักการทางสาธารณะ	หลักการตลาด
ความคิดคืออำนาจ	ความรู้คืออำนาจ
อัครวิสัย	ภาวะวิสัย

เพราะฉะนั้น ในการดำเนินนโยบายไปสู่ความทันสมัย จึงอาจจะดำเนินไปในแก่นวิธีการ 2 อย่าง หรือใช้ 2 อย่าง ผสมผสานกันได้อย่างหนึ่งมากกว่าอย่างหนึ่งน้อยตามเงื่อนไข

รูปในตารางที่ 3 คงพอจะให้ความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงนโยบายเศรษฐกิจของจีนในปัจจุบัน ได้อย่างดี

จากรูปในตารางที่ 3 ซึ่งแสดงยุทธศาสตร์การพัฒนาของจีนตั้งแต่สมัยปฏิวัติวัฒนธรรม ยุค แก๊งสี่คน และ ปัจจุบัน จะอธิบายได้ดังนี้คือ

1. ในช่วงปฏิวัติวัฒนธรรม แนวโน้มที่จะไปสู่ จุด R มีมาก แต่ขณะเดียวกันจีนก็สนับสนุน พัฒนากันอุตสาหกรรมด้วย (ไปหาจุด E) โดยเน้นการค้นคิดการพัฒนาเทคนิค การพึ่งพาตัวเองโดยยึด แนวทางมวลชนผนวกกับปรัชญาท้าวกระโศกโกลส ผลก็ได้ ณ จุด R_{so}

2. ในสภาพปัจจุบัน จะเห็นว่าจีนเปลี่ยนนโยบายสุดขั้วไปเป็นอุตสาหกรรม นั่นคือจุด E_{so} แต่เนื่องจาก การที่จีนจะพัฒนาอุตสาหกรรมให้เจริญได้ จำเป็นต้องซื้อหรือได้รับการลงทุนขนาดใหญ่จาก โรงงาน เครื่องจักรและเทคโนโลยีจากตะวันตก ซึ่งปัจจัยของทุนนิยมเหล่านี้ (การที่เงินก้าวเข้าสู่ระบบ ทุนนิยมโลก โดยมีการลงทุนร่วม การลงทุนโดยตรง การสร้างเขตอุตสาหกรรม ฯลฯ) จะทำให้พลัง ของการปฏิวัติอ่อนตัวลง ผลที่จะได้คือจุด E'_{so}

ซึ่งผลของการเปลี่ยนแปลงนโยบายระดับสูงของจีนก็มีผลต่อทัศนคติของประชาชนจีนด้วย นั่นคือ

1. เมื่อเปรียบเทียบสภาพการดำเนินชีวิตของคนจีนก่อนกับหลังการปฏิวัติแล้ว จะเห็นได้ว่ามวลชนพอใจกับการฟื้นฟูเศรษฐกิจในยุคก่อนของการสร้างสรรค์ประเทศและถือว่าเป็นสิ่งมหัศจรรย์

2. แต่หลังจากชีวิตผ่านความยากลำบากมาแล้ว ไม่ต้องกลัวการอดตายอีกต่อไป คนจีนโดยทั่วไปจะมีลักษณะเป็นปัจเจกชนมากขึ้นและมีความต้องการ (ทางวัตถุ) หลากหลายขึ้น นอกจากนี้ การที่ระดับความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นตลอดเวลา ทำให้ผู้คนตระหนักถึงตัวเองมากขึ้นต่อการมีส่วนร่วมทางสังคมและกิจกรรมพิเศษอื่น ๆ ทางเศรษฐกิจ กล่าวในแง่ที่สภาพที่คนจีนได้รับความยากลำบากมาเป็นเวลานานและไม่อาจทนต่อไปอีกได้เป็นตัวสร้างความกดดันทางการเมืองขึ้นมา เพื่อให้มีการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว ซึ่งความกดดันดังกล่าวนี้ผู้นำของจีนไม่อาจจะนิ่งดูเฉยได้อีกต่อไป ปัญหาสำคัญ ที่ตกค้าง อยู่ตรง นี้ ก็คือ การ เปลี่ยนแปลงที่ เกิดขึ้นจาก แรง กดดัน ดังกล่าวจะ เป็นไป รุนแรง มาน้อยเพียงใด

2. การปฏิรูปเศรษฐกิจของจีนและข้อจำกัด

2.1 กลไกในการจัดการเศรษฐกิจของจีน

ก่อนที่จะก้าวไปถึงการปฏิรูปเศรษฐกิจของจีนในปัจจุบัน ขอให้เรามาดูการจัดการด้านเศรษฐกิจของจีนในอดีตหลังจากการปลดปล่อยประเทศที่ผ่านมาเสียก่อน

กล่าวในทางทฤษฎีและข้อเท็จจริงแล้ว ในช่วงแรกของการพัฒนาเศรษฐกิจบรรดาประเทศสังคมนิยมทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นรัสเซีย ยุโรปตะวันออกหรือแม้แต่จีนเองก็ตามที่ล้วนแต่ใช้ระบบการวางแผนเศรษฐกิจจากส่วนกลาง (central planning) ด้วยกันทั้งสิ้น ถ้าจะถามว่าทำไมจึงต้องใช้การวางแผนส่วนกลาง เห็นทีจะต้องอ้างว่าเป็นไปตามคัมภีร์ของอุคมาการลัทธิมาร์กซ์-เลนิน อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์ถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นเงื่อนไข ในแต่ละสังคมอย่างถึงแก่นจะทำให้เข้าใจถึงระดับของการวางแผนส่วนกลางว่ามีมากหรือน้อยต่างกันอย่างไรได้*

1. เศรษฐกิจในประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่จะล่าหลัง ดังนั้นจึงมักจะให้ความสำคัญแก่การสร้างและพัฒนาอุตสาหกรรมก่อนสิ่งอื่นใด ขณะเดียวกันการวางแผนต่าง ๆ เพื่อให้การจัดสรรและกระจายจ่ายแจกวัตถุดิบเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุดก็เป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในกรณีของจีน ขอบข่ายของการสื่อสารคมนาคม ที่พัฒนามาในอดีตก็อย่างกระต่อนกระแต่นไม่สามารถทำอะไรได้เท่ากับจีนที่มีพื้นที่กว้าง

* ผู้ที่สนใจการถกเถียงของนักเศรษฐศาสตร์จีนเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจของจีน ในช่วงก่อนและหลังระยะก้าวกระโดดไกล (ค.ศ. 1957-1959) จะดูได้จาก C.K. Tsang and A. Leung, "A Focus on the Major Debates among Chinese Economists", in *Asian Regional Exchange for New Alternatives*, Hong Kong, 1981, pp. 34-40.

ใหญ่ไพศาล การมีอำนาจรัฐส่วนกลางที่เข้มแข็งสำหรับแก้ไขปัญหาค่าไม่สมดุลระหว่างภูมิภาคต่าง ๆ ตลอดจนได้มีการจัดสรรทรัพยากรเพื่อให้ได้รับประโยชน์สูงสุดเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งยวด

2. แนวโน้มที่จะนำเอาเอาระบบการวางแผนส่วนกลางมาใช้ นับว่าจำเป็นอย่างยิ่ง ถ้าพิจารณาจากต้นทุนบุคลากรของรัฐที่จะแบกรับภาระกิจอันหนักหน่วงนี้เอาไว้ได้ถ้าหากมีการกระจายอำนาจ กรณีของจีนจะเห็นได้ว่าระบบการศึกษาที่ล้าหลังเอามาก ๆ ได้สร้างความสะดวกแก่คนบุคลากรทั้งทางปริมาณและคุณภาพ ทั้งแก่ผู้ปฏิบัติงานระดับบริหารท้องถิ่นจนถึงผู้นำหน่วยผลิตต่าง ๆ

3. นอกจากนี้ ปรากฏการณ์ทั่วไปที่เกิดขึ้นในพรรคคอมมิวนิสต์ต่าง ๆ ในโลกก็คือ ระบบผู้นำได้ฝังรากลึกเข้าไปในโครงสร้างของพรรค ก็จะเห็นได้จากองค์กรของพรรคเป็นผู้ผูกขาดอำนาจการตัดสินใจทั้งหมดเอาไว้แก่ผู้เดียว ทั้งในระดับรัฐบาลกลางและระดับหน่วยจัดตั้ง ในสภาพการณ์เช่นนี้ การกระจายอำนาจเศรษฐกิจจะไม่ก่อให้เกิดความก้าวหน้าเลย

4. ประเทศสังคมนิยมมักจะถูกล้อมกรอบทั้งทางทหารและเศรษฐกิจด้วยประเทศที่เป็นศัตรู (อย่างน้อยก็ศัตรูทางแนวคิด (ลัทธิ) หรืออุดมการณ์)

ด้วยเหตุนี้ การใช้ระบบการวางแผนเศรษฐกิจส่วนกลางจึงเป็นหลักประกันที่มั่นคงแก่ประเทศในการพัฒนาอุตสาหกรรมหนักภายในระยะสั้น ๆ ตัวอย่างของจีนก็เช่น อัตราการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วของอุตสาหกรรมในช่วงวางแผนเศรษฐกิจ 5 ปีแรก (ค.ศ. 1953-1957) สิ่งทีเลวร้ายของการวางแผนส่วนกลางก็คือ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในระบบเอง และสิ่งที่เกิดขึ้นตามมาจากความขัดแย้งนี้ ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

เมื่อนำเอาระบบการวางแผนเศรษฐกิจส่วนกลางมาใช้ หลักการของการแข่งขันและกลไกราคาที่ใช้ทำงานในเศรษฐกิจระบบตลาดก็ถูกยกไปโดยเอาแผนที่หน่วยเหนือ โน้ตองค์กรของรัฐบาลเป็นผู้กำหนดมาใช้แทน ซึ่งการที่จะทำเช่นนี้ได้ รัฐบาลกลางจะต้องควบคุมทั้งข้อมูลข่าวสารและอำนาจรวมศูนย์เอาไว้แก่ผู้เดียว นโยบายเศรษฐกิจจะให้ความสำคัญแก่อุตสาหกรรมหนักและอุตสาหกรรมเคมีภัณฑ์ โดยมีตัวแทนเศรษฐกิจจะกำหนดในรูปของปริมาณผลผลิต

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายใต้การดำเนินนโยบายข้างต้นเริ่มต้นให้เห็นเมื่อเศรษฐกิจได้ขยายตัวออกไป ความขาดแคลนเกิดขึ้นทั่วไป ความขาดแคลนเกิดขึ้นทั่วไปไม่ว่าจะเป็นแรงงาน ทรัพยากร ความต้องการปรับปรุงให้โครงสร้างการทำงานหลากหลาย ตลอดจนความจำเป็นที่องค์กรระดับความรู้ความสามารถทางเทคนิค การผูกขาดข้อมูลและอำนาจของรัฐบาลกลางทำให้การพิจารณาหรือคู่ถึงความต้องการที่หลากหลายรวมทั้งแรงจูงใจของประชาชนอย่างถูกต้องไม่อาจทำได้ ตรงกันข้ามกลับก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมกัน ระหว่างอุปสงค์กับอุปทานของผลผลิตและการกระจายทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

การจัดการด้านเศรษฐกิจโดยอาศัยแนวคิดในรูปของผลผลิตที่ได้รับยังผลให้เกิดการจัดสรรทรัพยากรที่ทำได้ยากเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดการสูญเปล่า เพราะไม่ได้ใช้การปรับตัวโดย

ระบบตลาดและกลไกราคาเข้าช่วย หน่วยการผลิตขาดแรงจูงใจในการปรับปรุงเทคนิควิธีการผลิตให้ดีขึ้น ทำค้ำทุ่นให้ต่ำลง รวมทั้งการปรับปรุงด้านคุณภาพในท้ายที่สุดได้ตกเป็นทาสของความเฉื่อยชา กล่าวในแง่นโยบายทางเศรษฐกิจแล้ว หลักการที่ให้ความสำคัญอันดับต้น ๆ แก่การพัฒนาอุตสาหกรรมหนักและอุตสาหกรรมเคมีภัณฑ์มีผลให้เกิดความไม่สมดุลระหว่างอุตสาหกรรมต่าง ๆ ซึ่งสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนนที่สุดก็คืออุตสาหกรรมเบา และอุตสาหกรรมเครื่องอุปโภคสำหรับประชาชนพัฒนาไปอย่างเชื่องช้า*

2.2 แนวทางการปฏิรูปเศรษฐกิจของจีนภายหลังมรดกกรรมของเหมาเจ๋อตง

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว การที่ผู้นำจีนตัดสินใจปรับปรุงนโยบายเศรษฐกิจครั้งใหญ่ เมื่อต้นปี 1978 ทำให้หนักสังเกตรณณ์ภายนอกที่ตระหนักไปตาม ๆ กัน บ้างก็ว่า จีนคงกลับไปใช้หนทางทุนนิยมที่เคยศึกษานำมาใช้ครั้งหนึ่งภายหลังเมื่อปฏิวัติประเทศเสร็จใหม่ ๆ อย่างไรก็ตาม ราโดสลอฟ เซลัคกี (Radoslav Selucky) นักเศรษฐศาสตร์มาร์กซิสต์ชาวรัสเซีย ซึ่งได้มีส่วนร่วมในการปฏิรูประบบเศรษฐกิจของเชโกสโลวาเกียปี 1968 กล่าวว่า ปรากฏการณ์เร่ร่อนนี้เป็นเรื่องปกติธรรมดา การที่จะเข้าใจการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจของจีนหรือของประเทศสังคมนิยมอื่น ๆ จะต้องมองจากข้างในระบบมิใช่มองจากข้างนอก แต่กระนั้นเอาการซื้อของนักสังเกตรณณ์ภายนอกมิใช่จะไม่มีมูลเลยทีเดียว เพราะจีนเองได้เอาสถาบันทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการลงทุนร่วมมาใช้ในการปฏิรูปครั้งนี้ด้วย

การปฏิรูปทางเศรษฐกิจของประเทศสังคมนิยมที่ถือว่าเป็นแม่แบบหรือแบบจำลองจากระบบวางแผนจากส่วนกลางตั้งแต่ทศวรรษ 1960 นั้น มีอยู่ด้วยกัน 2 แนวทางคือ หนึ่งของโซเวียตรัสเซีย ซึ่งเริ่มทดลองใช้ในปี 1964 ที่มอสโคว์ วอลิชวิลิจิกา (Volishewiczika) กอร์กี (Gorki) และมาจัก (Majak) และยอมรับอย่างเป็นทางการจากที่ประชุมกรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียต ในเดือนกันยายน 1965 กับสองของฮังการี ซึ่งเริ่มใช้ปี 1968

แนวทางการปฏิรูปเศรษฐกิจของสังคมนิยมของโซเวียตอาจเรียกว่า ใช้ระบบการบังคับบัญชาจากส่วนกลางแบบอ่อน ๆ (Softened-command model) ที่เรียกเช่นนั้น เพราะยังคงรักษาสถิติขดระวางแผนส่วนกลางเอาไว้ แต่ได้นำเอากลไกของระบบตลาด อาทิเช่น การกำหนดราคา ระบบภาษี อัตราดอกเบี้ย สินเชื่อและตัวกำหนดทางเศรษฐกิจอื่น ๆ มาชดเชยในส่วนที่วางควบคุมไปไม่ถึงหรือก่อให้เกิดความขาดแคลน ส่วนแนวทางของฮังการี ซึ่งอาจเรียกว่า ใช้ระบบตลาดเป็นแนวทางชี้แนะ (guided-market model) นั้น โดยหลักการแล้วได้ยกเลิกการวางแผนแบบบังคับบัญชาจากส่วนกลาง แต่ยังคงตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการวางแผนเศรษฐกิจของรัฐ โดยให้รัฐมีการแทรกแซงอย่างอ่อน ๆ ผ่านเบ้าจัยทางเศรษฐกิจที่เป็นเครื่องควบคุมการทำงานของระบบเศรษฐกิจ

รายละเอียดของแนวทางการปฏิรูปเศรษฐกิจของ 2 แบบ จะดูได้จากตารางที่ 4 ต่อไปนี้

* ข้อเท็จจริงและความขัดแย้งต่าง ๆ ในแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของจีนอาจดูได้จากกราววิเคราะห์ของ Jean Chesneaux, *China: The People's Republic 1949-1976*, Pantheon Books, 1979, Ch. 8 ("The Chinese Way"), pp. 201-224.

ตารางที่ 4

แบบจำลองต่าง ๆ ที่กำหนดนโยบายของจีนใช้เป็นแนวทางการปฏิรูปเศรษฐกิจ

Softened-Command model Guided-market model

นโยบายทางด้านคุณภาพ (สถาบัน)

- นโยบายปรับปรุง

ยกเลิกเป้าหมายการผลิตที่มีลักษณะ
บังคับบางประการ
ยอมให้ราคาสินค้า 16 อย่างมี
การเปลี่ยนแปลง
ยกเลิกการขายสำหรับผลผลิต-
ที่ผลิตได้เกินโควตา
อนุญาตให้มีการผลิตนอกโรงงาน

ยกเลิกการควบคุมราคาสินค้า
จำนวน 10,000 รายการ
ให้มีการกระจายอำนาจสำหรับการ
การค้าต่างประเทศ

- นโยบายปฏิรูป

ธนาคารเป็นผู้ให้อุดหนุนทางการเงิน
ให้มีการลงทุนด้านต่าง ๆ
อนุญาตให้เก็บรักษาเงินตราต่าง-
ประเทศที่ได้รับจากการส่งออกเอา
ไว้ใช้จ่ายสำหรับการสั่งซื้อ

อนุญาตให้มีการลงโทษกรรมกร
หรือได้กรรมกรออก
ยกเลิกระบบกำหนดงานโดยยอม
ให้หน่วยผลิตเลือกคนงานของตัวเอง
ได้,

แยกการจัดการของโรงงานออก
จากองค์กรของพรรค
จัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ

นโยบายทางปริมาณ (กระบวนการ)

ยกระดับราคาสินค้าผลผลิตทางบ้าน
เกษตรกรที่รัฐเป็นผู้ซื้อ
เพิ่มราคาต้นทุนและเชื้อเพลิงอื่น ๆ
เพิ่มราคาสินค้าอาหารชั้นรอง
เพิ่มอัตราค่าเสื่อมราคา

ชื่อ มู่เกี้ยว (Xue Muqiao) ซึ่งเป็นนักเศรษฐศาสตร์จีนคนหนึ่งและมีบทบาทค่อนข้างมากในการปฏิรูปเศรษฐกิจครั้งนี้ เห็นว่ากฎเกณฑ์ของระบบตลาดมีลักษณะขนานไปกับพัฒนาการของระบบเศรษฐกิจแบบสินค้า (Commodity-economy) โดยเขาสรุปว่า

“เนื่องจากว่า ในการทำการผลิตทางสังคมจำนวนมาก ๆ นั้น ความสัมพันธ์ระหว่างการค้าแต่ละประเภทอุตสาหกรรมแต่ละชนิด ธุรกิจแต่ละอย่างซับซ้อนค่อนข้างมาก ฉะนั้นจะเป็นการแย่มากถ้าไม่ใช่ระบบตลาดเข้ามาช่วย.... เราจึงต้องตระหนักว่าเมื่อมีการผลิตแบบสินค้าและการแลกเปลี่ยนเกิดขึ้นก็ไมอาจหลีกเลี่ยงกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของระบบตลาดได้”

อย่างไรก็ตาม ชื่อได้เน้นต่อไปอีกว่า โดยส่วนใหญ่ของจีนแล้ว ยังมีชาวนาที่ผลิตเพื่อยังชีพเป็นจำนวนถึงร้อยละ 80 ของประชากรทั้งหมด ผลผลิตอาหารกว่าร้อยละ 75 ใช้บริโภคเพื่อยังชีพ ทำพันธุ์คอก และเป็นอาหารสัตว์ รัฐเองซื้อผลิตเกษตรไม่ถึงร้อยละ 20 กว้างๆ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องพัฒนาระบบเศรษฐกิจแบบสินค้า โดยที่รัฐควรจัดการค้าเสรีเศรษฐกิจระดับประเทศและความคุ้มครองหรือรักษาสัดส่วนของการบริโภคกับการออมและอื่น ๆ หรืออีกนัยหนึ่งคือ

“บทบาทอย่างหนึ่งของรัฐก็คือรักษาความสมดุลด้านการคลัง ด้านสินเชื่อ ด้านอุปสงค์และอุปทานของวัตถุดิบ เงินตราต่างประเทศ โดยปล่อยให้ทุกคนทำหน้าที่จัดการกับเรื่องต่าง ๆ ที่เหลือเอง”

ปัญหาสำคัญที่เหลือตกค้างจากการปฏิรูปเศรษฐกิจจีนครั้งนี้ก็คือ จีนจะหมุนกลับถึง 180 องศาหรือไม่อย่างไร ก็คงต้องดูกันต่อไปในอนาคต*

ข้อจำกัดบางประการของการปฏิรูปเศรษฐกิจจีน

ในบทความของ Patrick Tissier เรื่อง “The Economic Policy of the New Chinese Leadership in 1977 and 1978” พิมพ์ใน *Capital and Class*, No. 9 (Autumn 1979) ซึ่งวิเคราะห์และศึกษาเรื่องราวของการปฏิรูปในจีนได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งน่าฟังว่า

“เป็นไปได้ที่ประเทศจีนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจอย่างใหญ่หลวง เมื่อประธานเหมา ถึงแก่กรรมและก็เป็นไปได้เช่นกันว่า ประชาชนจีนส่วนใหญ่พากันอ่อนล้ากับสภาพการณ์ทางการเมืองที่เคร่งเครียดตลอดมาในรอบ 10 ปี ซึ่งยังผลให้แก๊ง 4 คน ต้องถูกจัดการ เป็นที่แน่นอนว่าตั้งแต่เดือนตุลาคม 1976 เป็นต้นมา นโยบายเศรษฐกิจอันมีเป้าหมายที่จะเร่งรัดพัฒนาระบบทุนนิยมแห่งรัฐ เพื่อใช้เป็น

* นักวิชาการของไทยก็ได้มีการพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงในจีนนี้เช่นกัน รายละเอียดดูได้จาก “ปริทัศน์เสวนา : “จีน : ทุนนิยมหรือสังคมนิยม”, ใน *ปริทัศน์* 4 (กรกฎาคม 2524), หน้า 17-29.

เครื่องมือในการแก้ปัญหาและนำเงินไปสู่ความเป็นสังคมนิยมอย่างสมบูรณ์ เรื่องนี้ค่อนข้างพิสดาร เพราะผลที่เกิดขึ้นก็คือ ทำให้บรรเทาความพยายามทั้งหลายในอันที่จะเปลี่ยนแปลง *ความสัมพันธ์ทางการผลิต* ดังเช่นที่ได้ปฏิบัติกันมา-แม้ว่าจะเป็นส่วนบางส่วน-ในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรม-ต้องยกเลิกไป เนื่องจากลักษณะของผู้นำทางการเมืองของขบวนการปฏิวัติ ในตอนนี้ผู้นำคนใหม่ของพรรคฯ จีน อนุมานเอาไว้ว่า *ความสัมพันธ์ทางการผลิต* เป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตอันใหม่คือเป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบสังคมนิยม ซึ่งสามารถจะปรับปรุงและแก้ไขให้เข้ากับหลักการผลิตได้อย่างง่ายดาย แต่แท้ที่จริงแล้วความสัมพันธ์ทางการผลิตขณะนี้เป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบทุนนิยมที่ถูกรวบรวมสะสมและทำการผลิตซ้ำในขบวนการผลิตขนาดใหญ่มากกว่าที่จะถูกเปลี่ยนแปลงอย่างวิภาวดี สำหรับการพัฒนาหลักการผลิตต่อไป”

3. ผลกระทบของการปฏิรูปเศรษฐกิจจีนที่มีต่อขบวนการปลดปล่อยประชาชาติในโลกที่สาม

นับวันท่าทีของจีนที่มีต่อขบวนการปลดปล่อยประชาชาติในโลกที่สามก็เป็นที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ล่าสุดจะเห็นได้จากคำให้สัมภาษณ์ของจ้าวจื่อหยาง ที่กำลังเดินทางกระชับสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศอาเซียนอยู่ในขณะนี้ โดยก่อนที่จ้าวจะออกจากมณฑล จ้าวได้กล่าวว่า “จีนจะไม่เกี่ยวข้องกับคอมมิวนิสต์ที่อาศัยอยู่ในประเทศแถบภูมิภาคนี้” (มาตุภูมิ, จันทร์ที่ 10 สิงหาคม 2524, หน้า 16) ก่อนหน้านั้นสมัยเพิ่งเสี้ยวจึงมาประเทศไทย ได้ตอบคำถามของผู้นำทางการเมืองของไทยไว้อย่างคลุมเครือเมื่อถูกถามถึงเรื่องการสนับสนุนที่จีนมีต่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยทำนอง “ต้องแยกแยะระหว่างความสัมพันธ์ระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์และรัฐต่อรัฐออกจากกัน”

ปัญหาที่สำคัญที่ต้องตอบก็คือ เกิดอะไรขึ้นกับจีน การที่จะเข้าใจปัญหานี้ได้อาจต้องทำความเข้าใจกับสังคมนิยมทั้งระบบและโดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่สัมพันธ์กับทุนนิยมที่เจริญแล้ว และทุนนิยมด้อยพัฒนา เพราะปัญหาดังกล่าวมีรากฐานทางประวัติศาสตร์ อาจกล่าวได้ว่าตั้งแต่มีการปฏิวัติสังคมนิยมขึ้นเป็นประเทศแรกในโลกที่รัสเซีย ปี 1917 ปัญหาระบบพรรคแบบของสตาลินในบทความของ พอล เปอริทิจอง (Paul Petijean) เรื่อง *Evolution of the Thai and Philippine Communist Parties* ได้ให้ข้อคิดเห็นต่อเรื่องนี้ไว้อย่างน่าฟังและน่าพิจารณาและคิดต่อไปคือ ถ้าเราประเมินจีนต่อท่าทีที่จะเข้าเฝ้าการปฏิวัติสังคมนิยมของประเทศโลกที่สาม รวมทั้งความขัดแย้งในอินโดจีน เราคงต้องประเมินโซเวียตต่อความขัดแย้งโซเวียต-จีน ในอดีตที่ผ่านมาด้วย

ผู้เขียนคงจะไม่สามารถแสดงข้อคิดเห็นอะไร ได้มาก ในประเด็นนี้หากแต่เรียกร้องให้มีการศึกษากันกว่าเรื่องนี้กันอย่างจริงจัง

และก็คงจะต้องขอจบข้อสังเกตต่าง ๆ ไว้เพียงเท่านี้ ●

หมายเหตุ

การเขียนชื่อเขียนชัมนี อาศัยข้อคิดเห็นและข้อมูลต่าง ๆ ส่วนใหญ่จาก

1. **Masaharu Hishida**, "Revolution versus Industrialization", *China Newsletter*, No. 26 (June 1980), pp. 1-2
2. **Masaharu Hishida**, "Understanding Chinese Policy making", *China Newsletter*, No. 27 (August 1980), pp. 1-8
3. **Nobuo Maruyama**, "China's System of Economic Management and Its Impact on Joint Ventures", *China Newsletter*, No. 26 (June 1980), pp. 3-16

อาหารเสริมของนักพัฒนา

สังคมพัฒนา

สื่อกลางในการเสนอและแลกเปลี่ยนความคิด

และประสบการณ์ของผู้ปฏิบัติงานพัฒนา

ปี 10 ฉบับที่ 1 มกราคม-กุมภาพันธ์ 2525

เสนอ

วัฒนธรรมไทยกับ

งานพัฒนาชนบทไทย

- นักพัฒนาในท่ามกลางวัฒนธรรม ๒ กระแส
- วรรณกรรมชาวนา
- รายงานการสัมมนาองค์การพัฒนาเอกชน

ไม่วางแผงทั่วไป สนใจสมัครเป็นสมาชิกได้ที่

นายสุรพงศ์ นานาศิลป์ 2508-10 ซ. แสนสุข
ถนนประชาสงเคราะห์ ห้วยขวาง กรุงเทพฯ ๑ 4
โทร. 277-0226, 277-3354, 277-5052-3

อัตราค่าสมาชิก ปีละ 60 บาท

จุดนัดพบของนักคิด พ.ศ. นี้

ปาจารย์สาร

รุดหน้าด้วยความเร็วรายเดือน
รวมฉลอง 200 ปี รักษโกสินทร์ด้วย

ในเดือนกุมภาพันธ์ แห่งความรัก

อย่างเต็มสัมพันธ์

ปาจารย์สารฉบับหนุ่มสาวแสวงหา

ปริทัศน์สาร

เดือนธันวาคม 2524

อ่าน อนาคตของลัทธิมาร์กซ์

"ไม่เคยมีสูตรสำเร็จของการปฏิวัติไม่ว่ามาจากสำนักคิด
ที่ยิ่งใหญ่ใด ๆ ในโลก ทั้งจากอดีตและปัจจุบัน
หรือแม้แต่ในอนาคตอันยาวไกล"

รีบมาอ่าน วางแผงรอคุณนานแล้ว